

Wilhelmina: de gloriejaren

Door Marloes Daling

In 1890 komt Willem III, de laatste koning die ons land gekend heeft, te overlijden. Omdat prinses Wilhelmina op dat moment te jong was om koningin te worden, wordt haar moeder Emma regentes. Acht jaar later wordt Wilhelmina ingehuldigd als koningin.

Het is op dat moment niet heel duidelijk wat de precieze macht van koningin Wilhelmina is. Wel is bekend dat ze vaak een duidelijke mening heeft en partij kiest, ook in politiek gevoelige kwesties. Zo verzet ze zich tegen het herstel van de diplomatieke betrekkingen met het Vaticaan. Soms gaat ze tot aan de grenzen van haar grondwettelijke bevoegdheden. Ze weet invloed uit te oefenen op het beleid van de regering. In 1924 belet ze minister Van Karnebeek om diplomatieke betrekkingen met Rusland aan te knopen.

Als in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, is Wilhelmina ons staatshoofd. Nederland had zich voorgenomen om tijdens de oorlog neutraal te blijven, net als in de Eerste Wereldoorlog. Koningin Wilhelmina is echter bang dat dit heel moeilijk wordt en denkt dat het slechts een kwestie van tijd is voor Duitsland Nederland binnenvalt. Nog voor de oorlog uitbreekt, verlaat het koninklijk gezin paleis Soestdijk, omdat dit paleis dichtbij militair vliegveld Soesterberg ligt.

Op 10 mei 1940 is het moment daar. Duitsland valt Nederland binnen. In de schuilkelder van paleis Noordeinde wordt urenlang druk vergaderd. Het is onmogelijk om de vrede te bewaren, het Nederlandse leger wordt ingezet. Het haalt niet veel uit. De berichten van het front worden steeds somberder. Koningin Wilhelmina besluit

dat haar dochter, met haar gezin, een veiligere plek moet zoeken. Op 12 mei vertrekken Prinses Juliana, prins Bernhard en hun dochters naar Engeland.

De nacht die daarop volgt, is zwaar. Wilhelmina heeft geen idee wat ze moet doen. Vluchten, zoals het prinselijk gezin, zal op onbegrip stuiten, maar blijven waar ze is, is eigenlijk ook geen optie. Ze vreest dat ze gevangen zal worden genomen zodra de strijd gestreden is. Er is weinig gelegenheid om haar adviseurs te raadplegen. Als opperbevelhebber Winkelman haar laat weten dat hij niet in kan staan voor haar veiligheid, besluit ze uit te wijken naar Zeeland. De situatie is daar redelijk onder controle. Voor ze vertrekt belt ze met de Britse koning George de Zesde. Ze vraagt hem om Nederland te hulp te komen, maar koning George ziet daar geen mogelijkheden toe.

In de ochtend van 13 mei vertrekt Wilhelmina naar Hoek van Holland. Daar stapt ze aan boord van de Britse boot de 'Hereward'. Er wordt koers gezet naar Vlissingen, maar de commandant van de Hereward laat weten dat het niet mogelijk is om naar Zeeland te varen. De wateren liggen vol mijnen. Wilhelmina besluit dat het verstandiger is om naar Engeland te gaan. Terwijl Rotterdam het grootste drama uit haar geschiedenis te wachten staat, zet Wilhelmina voet aan wal in Harwich.

De Britse koning nodigt haar uit in Buckingham Palace. Zodra koningin Wilhelmina gearriveerd is, begint ze met het opstellen van een proclamatie waarin ze haar vertrek uitlegt. Op 14 mei wordt de proclamatie verspreid. Ze noemt de beslissing om naar Engeland te gaan 'hard, maar noodzakelijk'. In Engeland kan ze koningin blijven en alles doen wat mogelijk is voor Nederland. Maar heel veilig is het in Londen ook niet. Prinses Juliana en haar dochters vertrekken naar Canada. Prins Bernhard en Koningin Wilhelmina blijven in Londen. Prins Bernhard zet zich intensief in voor de Geallieerden, al mag hij zich van Wilhelmina nooit echt in gevaar brengen.

Wilhelmina vindt het belangrijk dat er contact onderhouden wordt met het bezette Nederland. Met deze reden wordt Radio Oranje opgericht. De BBC stelt een zender voor korte Nederlandse berichten ter beschikking. Radio Oranje zendt voor het eerst uit op 28 juli 1940. In de eerste uitzending komt koningin Wilhelmina aan het woord. Een hele reeks van radiotoespraken zullen volgen.

In augustus 1940 geeft koningin Wilhelmina aan dat ze geen vertrouwen heeft in minister-president De Geer, vanwege zijn aarzelende houding in de strijd met Duitsland. Minister-president De Geer biedt daarop zijn ontslag aan en Wilhelmina verzoekt minister

Gerbrandy van justitie om minister-president te worden. Ze kiest voor hem omdat hij bereid is te vechten voor een herstel van een vrij Nederland. Ze had overigens liever gehad dat er een compleet nieuwe regering gevormd werd, maar zover liet Gerbrandy het niet komen.

Samen met minister-president Gerbrandy geeft koningin Wilhelmina leiding aan de regering in ballingschap. Wilhelmina heeft alleen te

moet worden met de bouw van het nieuwe staatsbestel. Het verzuilde Nederland moest niet terugkomen. Ze had er genoeg mee te stellen gehad. Van 1922 tot 1939 vond tien keer een kabinetsformatie plaats. Met veel moeite wist ze keer op keer een kabinet op zo breed mogelijke basis te vormen.

Wilhelmina hoopt op een nieuw staatsbestel na de oorlog, zonder de oude politieke partijen. Ze hoopt op een sterk uitvoerend

Dat was erg onverantwoord, aangezien zij daarmee een kabinetsscrisis riskeerde.

Na de Tweede Wereldoorlog blijkt de wereld niet zo veranderd als Wilhelmina had gehoopt. Van de vernieuwing is niets terecht gekomen. Het eerste naoorlogse parlement bestaat voor het grootste deel uit parlementsleden die in 1937 verkozen zijn. De oude politieke partijen werden opnieuw opgericht, soms onder een andere

Wilhelmina hoopt op een nieuw staatsbestel na de oorlog, zonder de oude politieke partijen. Ze hoopt op een sterk uitvoerend gezag waarin een vooraanstaande rol zou zijn weggelegd voor de kroon.

maken met de ministerraad, waarvan de meesten geen sterke figuren zijn. Er is in Londen “geen Kamer om mij te hinderen, dus kan ik naar zakelijke oplossingen streven,” zoals Wilhelmina in een brief aan prinses Juliana schreef. Koningin Wilhelmina heeft veel macht binnen de regering. Het koningschap krijgt voor Wilhelmina meer inhoud. De 42 jaar voor de oorlog komen in de schaduw te staan van haar gloriejaren als koningin tijdens de Tweede Wereldoorlog. Meer dan ooit tevoren voelt Wilhelmina zich leidster van het Nederlandse volk. In haar radiotoespraken moedigt ze de Nederlanders aan de moed niet te verliezen.

In de jaren dat Wilhelmina in Engeland doorbrengt, filosofeert ze vaak met haar medewerkers over het naoorlogse Nederland en ontwikkelt ze een nieuw politiek denken. Ze heeft het idee dat het Nederlandse staatsbestel flink moet veranderen. In haar radiotoespraken heeft ze het vaak over het naoorlogse Nederland. In maart 1941 spreekt ze voor het eerst over haar nieuwe ideeën. Ze zegt dat meteen na de bevrijding een begin gemaakt

gezag waarin een vooraanstaande rol zou zijn weggelegd voor de kroon. De macht van de politieke partijen moest ingeperkt worden, de positie van de kroon moest versterkt worden. Na de bevrijding van Nederland zou er veel veranderen en al in 1941 zag Wilhelmina zichzelf als de motor van de verandering. Prinses Juliana zou de regeringstaken van haar moeder overnemen, maar Juliana was niet heel enthousiast. Eigenlijk was niemand dat.

Wilhelmina had veel discussies met haar ministers over de vernieuwing die zij in gedachten had, maar de ministers waren voorstanders van terugkeer van het vooroorlogse systeem. Vlak na de mislukte Slag om Arnhem staan het kabinet en de koningin weer lijnrecht tegenover elkaar. Het conflict gaat over de samenstelling van het noodparlement na de oorlog. Wilhelmina wil een Kroonraad, waarin zij zich zou laten bijstaan door een raad van goede Nederlanders. Het kabinet wil het parlement dat in 1937 verkozen was zuiveren en de eerste zaken laten regelen. Wilhelmina weigert het besluit te tekenen.

naam.

In 1947 begint ze over aftreden te denken, maar ze blijft aan tot 1948. Dat is lang genoeg om haar gouden jubileum te kunnen vieren, waar zij overigens, net als naar alle andere jubilea, niet naar uitkeek. Op 4 september 1948 treedt Koningin Wilhelmina af. ■

1.) Lammers, F.J. (1998) “Wilhelmina: boegbeeld van de monarchie”. Baarn: La Rivière.

2.) Parlement & Politiek, <http://www.parlement.com/9291000/biof/10010>, bezocht op 12 februari 2009.

3.) Parlement & Politiek, <http://www.parlement.com/9291000/biof/00446>, bezocht op 12 februari 2009.

4.) Parlement & Politiek, <http://www.parlement.com/9291000/modules/g5nax4gk?layout=print>, bezocht op 12 februari 2009.

5.) VPRO (2009) “Dossier: Wilhelmina, koningin (1880 – 1962)”, <http://geschiedenis.vpro.nl/dossiers/35717838/>, bezocht op 10 februari 2009.

6.) Velde, H. te (2005) “De drie fasen van de constitutionele monarchie. De Nederlandse monarchie in Europees verband” in Elzinga, D.J. (ed.) Contributions to the conference held in Groningen, 29-30 Sept. 2005. pp. 107-120. Amsterdam: Wolters Kluwer.